

Michał Latawiec

Ochrona przyrody w Polsce nr 3 : renaturyzacja i kompensacja przyrodnicza

Studia Ecologiae et Bioethicae 7/2, 254-257

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ochrona przyrody w Polsce nr 3 – Renaturyzacja i kompensacja przyrodnicza

Już po raz trzeci w siedzibie Instytutu Ochrony Przyrody PAN w Krakowie odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa poświęcona ochronie przyrody. Tym razem 3 kwietnia 2009 dyskutowano nad zagadnieniem renaturyzacji i kompensacji przyrodniczej. Współorganizatorem tego przedsięwzięcia był Polski Komitet Światowej Unii Ochrony Przyrody IUCN. Po raz pierwszy, konferencji z cyklu Ochrona przyrody w Polsce, prócz wygłaszanych referatów towarzyszyła sesja posterowa.

Organizacja konferencji zainspirowana została pilną potrzebą ogólnopolskiej dyskusji nad problemami ochrony przyrody. Napływające fundusze z Unii Europejskiej przyspieszają rozwój gospodarczy znacznie ingerując w przyrodę, z drugiej strony fundusze strukturalne równolegle pomagają chronić środowisko przyrodnicze. Współczesna ochrona ekosystemów wymusza stosowanie nowych metod ochrony jak, renaturyzacja i kompensacja przyrodnicza. Niestety brakuje obecnie użytecznej wymiany informacji i praktyki w prowadzeniu tych prac. Celem konferencji zatem było zawiązanie forum, na którym można by było konsultować koncepcje, projekty i badania związane z zagadnieniami renaturyzacji i kompensacji przyrodniczej.

Tadeusz Zając (IOP PAN) otworzył konferencję i wygłosił pierwszy referat pt. *Zasady kształtowania ekosystemów*. Podkreślił on rolę renaturyzacji jako dążenie do odtworzenia spontanicznych procesów przyrodniczych. Zauważył, że w kompensacji tworzone jest miejsce lub mechanizmy, wyrównujące ubytek walorów przyrodniczych w konsekwencji podejmowanych inwestycji. Przy czym, nie chodzi tu, o tworzenie sztucznych ekosystemów, a jedynie o utrzymanie przebiegu naturalnych procesów. Referat został zilustrowany licznymi przykładami podejmowanych działań na terenach chronionych.

Na temat *Wczesne stadia seralne – czy renaturyzować i jak kompensować?* Zabrał głos Paweł Adamski (IOP PAN). Uwaga słuchaczy została zwrócona na kwestie kompensacji przyrodniczej otwartych siedlisk. Niestety skuteczna kompensacja takich ekosystemów jest bardzo trudna, gdyż musi występować jakiś czynnik powstrzymujący sukcesję naturalną. Takimi czynnikami może być tradycyjne łąkarstwo czy pasterstwo, jednak te formy aktywności w naszym kraju zanikają. W tym przypadku skuteczna kompensacja przyrodnicza bez aktywnej ochrony przyrody jest bardzo trudnym wyzwaniem.

Ewa Szczęśniak (Uniwersytet Wrocławski) wygłosiła bardzo ciekawy referat *Renaturyzacja i kompensacja siedlisk naskalnych – zderzenie teorii z praktyką*.

Prelegentka przedstawiła, obecnie stosowane sposoby odtwarzania siedlisk naskalnych i problemy z nich wynikające. Podstawową przeszkodą są kwestie techniczne. Odtwarzane rośliny muszą być wystarczająco duże, by mogły przetrwać zimę i jednocześnie na tyle małe, by można było je wprowadzić do szczeliny skalnej nie niszcząc systemu korzeniowego. Zatem, wynikająca z referatu bezradność naszych działań pozwalała na przychylenie się do tezy prelegentki, iż pozostaje jedynie ochrona gatunków *ex situ* i obserwowanie ubożenia i zanikania siedlisk naskalnych.

Temat *Odzwierciedlenie hydromorfologicznego różnicowania rzeki górskiej w liczebności i bogactwie gatunkowym ichtiofauny* przygotowany został w zespole Bartłomiej Wyżga (IOP PAN), Antoni Amirowicz (IOP PAN), Artur Radecki-Pawlik (Uniwersytet Rolniczy), Joanna Zawiejska (Uniwersytet Pedagogiczny). Dla zilustrowania zagadnienia wybrano koryto Czarnego Dunajca. Celem badań było ustalenie wpływu antropogenicznych zmian koryta na stan ekologiczny rzeki oraz wskazanie możliwości jego poprawy. Wyniki badań wskazują na związek między uproszczonym korytem rzeki wskutek działalności antropogenicznej, a pogorszeniem się warunków hydromorfologicznej jakości rzeki, co w konsekwencji prowadzi do zubożenia zasobów ichtiofauny.

Następny referat *Koncepcja i tworzenie korytarza swobodnej migracji rzeki w czesko-polskim, granicznym odcinku Odry* przygotowany został przy współprawcy Piotra Nieznańskiego (WWF Polska), Bartłomieja Wyżge (IOP PAN) oraz Petra Obrdlika (WWF Deutschland). W wystąpieniu przedstawiona została koncepcja korytarza swobodnej migracji rzeki w 7-kilometrowym meandrowym odcinku Odry. Celem programu jest świadome dopuszczenie do swobodnej migracji koryta rzeki w wyznaczonym korytarzu. Program zainicjowany przez WWF zakładał wyznaczenie granic swobodnej migracji biorąc pod uwagę: zasięg migracji koryta w danym miejscu z ostatnich 260 lat, zasięg obszaru zalewowego oraz ustykuowanie obiektów infrastruktury. Realizacja programu odnosi sukces dzięki takim działaniom jak wykup gruntów, czy wsparcie ze stron lokalnych władz administracyjnych.

Zagadnienie *Formowanie kęp w rzekach górskich i ich znaczenie w rewitalizacji rzek*, przedstawił Ryszard Kaczka (Uniwersytet Śląski) i Bartłomiej Wyżga (IOP PAN). W wystąpieniu zwrócona została uwaga na rolę kęp w korytach rzek jako bardzo dynamiczny element środowiska zwirowodnej rzeki górskiej. Niestety powszechna regulacja rzek karpaccich wpłynęła na ograniczenie odcinków wielonurtowego koryta z kępami. Na podstawie badań przeprowadzonych w Białce i Czarnym Dunajcu prelegenci określili uwarunkowania oraz sposób i czas rozwoju kęp w górskiej rzece. Wynika z tego, iż przy usunięciu obecnej zabudowy hydrotechnicznej brzegów, kępy mogą powstać w ciągu kilku lat.

Po przerwie Tadeusz Zajac zaprezentował *Projekt renaturyzacji Deltę Środkowej Nidy*. Bedący dopiero początkiem projektu mający na celu renaturyzację rzeki. Przeprowadzone w latach 80-tych osuszanie bagien w środkowym biegu Nidy niekorzystnie wpłynęło na ekosystem. Na przykładzie, tym Tadeusz Zajac

wskazał w jaki sposób inwestycje hydrologiczne mogą wpływać na ekosystemy położone poniżej tych inwestycji.

Zenon Tederko (OTOP) przedstawił referat *Renaturyzacja i kompensacja przyrodnicza a wdrażanie Dyrektywy 2004/35/WE w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zarządzania szkodami wyrządzanym środowisku naturalnemu*. Główną intencją wygłaszanego referatu było wyjaśnienie i określenie właściwych relacji między kompensacją przyrodniczą a renaturyzacją w kontekście Dyrektywy 2004/35/WE. Następnie wskazane zostały problemy wynikające ze stosowania przepisów tejże Dyrektywy. Między innymi w kwestii ochrony chronionych gatunków i siedlisk, gdyż nie ma dla nich norm jakości do których będzie się można odwołać. Na koniec przedstawione zostały trzy rodzaje działań naprawczych przewidzianych w przepisach Dyrektywy – działania; podstawowe, uzupełniające oraz kompensacyjne.

Kwestie finansowania projektów mających na celu ochronę przyrody przedstawiła Magdalena Makles-Mierzejewska (CKPŚ) w referacie *Finansowanie działań ochrony przyrody z V priorytetu POIiS ze szczególnym uwzględnieniem renaturyzacji i kompensacji przyrodniczej*. Omówiony został szczególnie V priorytet Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, który wspiera projekty czynnej ochrony przyrody i kształtowania procesów ekologicznych. Cenną informacją była deklaracja, w której priorytetowo traktowane są projekty, skupione na przywróceniu, zachowaniu, utrzymaniu spójności sieci Natura 2000.

Kompensacja – czym nie jest. Błędy w codziennej praktyce to temat referatu Marty Wiśniewskiej (WWF Polska), Przemysława Chylareckiego (MiIZ PAN) oraz Jacka Engela (Biuro Ekspertyz Środowiskowych). Krajowa interpretacja art. 6(4) Dyrektywy Siedliskowej pozostawia wiele do życzenia. Głównym problemem stało się nadużywanie kompensacji przyrodniczej jako swoistego lekarstwa na wszystko, a nie traktowanie jej jako ostatniej deski ratunku. W referacie zostały zaprezentowane przykłady na nieumiejętne stosowanie kompensacji przyrodniczej, lub nie zrozumienie istoty tejże kompensacji. Zaprezentowane zostały także przykłady, gdy proponowane środki kompensujące dla jednego gatunku, powodowały zagrożenie dla innych gatunków z danego siedliska.

Maria Wojterska (UAM), Halina Rytyńska (UKW) oraz Bogdan Jackowiak (UAM) przedstawili referat pt. *Kompensacja przyrodnicza, podstawy teoretyczne skonfrontowane z praktyką na przykładzie autostrady A2 na odcinku Świecko – Nowy Tomyśl (km 2+940 – 107+900)*. W referacie tym, ukazano współpracę inwestora z przyrodnikami przy projektowaniu autostrady A2. Przedstawiony projekt dotyczy ponad 100 kilometrowego odcinka autostrady. Zaprezentowano rozwiązania działań kompensacyjnych dostosowanych do typu zniszczonego siedliska objętego Dyrektywą Siedliskową. W referacie zostały wykazane schematy postępowania oraz harmonogram działań w odniesieniu do gatunków specjalnej troski.

W referacie *Dokładność inwentaryzacji przyrodniczej i ceowość przeprowadzonych zabiegów kompensacyjnych – na przykładzie Autostrady A1 między Grudziądzem a Toruniem* Lucjan Rutkowski (UMK) poddał w wątpliwość wartość przeprowadzonych prac przy budowie autostrady. Podstawowym zarzutem do prowadzonych prac była jakość samej inwentaryzacji przyrodniczej, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków roślin. Bowiem wyniki miesięcznej inwentaryzacji odbiegały znacząco od wyników wcześniej prowadzonych badań florystyczno-fitosocjologicznych. Co więcej, zaproponowana kompensacja dotyczyła gatunków roślin powszechnych lub wcześniej sadzonych na danym terenie, z pominięciem wielu stanowisk cennych i chronionych roślin.

Ostatni referat konferencji *Tworzenie infrastruktury służącej wybranym zadaniom w zakresie kompensacji przyrodniczej na terenie Śląskiego* przygotowany został przez Macieja Krzyżowskiego (Śląski Ogród Botaniczny) oraz Pawła Kojasa (CZR PAN). W referacie tym został opisany szczegółowy harmonogram prac Śląskiego Ogródu Botanicznego przygotowania niezbędnej infrastruktury służącej realizacji wybranych zadań w zakresie kompensacji przyrodniczych. Głównym celem programu jest tworzenie bazy terenowej do zabezpieczenia populacji, fragmentów siedlisk oraz całych siedlisk wraz ze związaną z nimi bioróżnorodnością, które są zagrożone inwestycjami infrastruktury. Innym celem tego programu ma być także stworzenie warunków do rozmnażania się genowego poszczególnych populacji.

Całodniowa konferencja zakończyła się sukcesem, bowiem po raz pierwszy zainicjowana została debata nad renaturyzacją i kompensacją przyrodniczą na forum ogólnopolskim. Każdy z prelegentów mógł przedstawić swoje doświadczenia i problemy z prowadzonych prac na rzecz ochrony przyrody. Wskazane zostały także sprawdzone praktyki oraz ujawniające się w trakcie mechanizmy, które są w stanie skuteczniej i szybciej przeciwdziałać znaczącym zmianom w środowisku. Obecność na konferencji naukowców, praktyków, reprezentantów organizacji pozarządowych oraz instytucji i organów administracji publicznej, pozwoliła na zawiązanie ścisłej współpracy w ochronie przyrody.

Dzięki wymianie doświadczeń zarysowały się także obszary, w których działania mające na celu zrekompensowanie szkód w środowisku nie są skuteczne. W pierwszej kolejności zarysował się szeroki wachlarz interpretacji przepisów prawnych, które często nie są precyzyjne i jednoznaczne. Daje to niestety możliwość do różnego interpretowania tych samych przepisów, a w konsekwencji do nierespektowania czy też omijania polskiego prawa. Z drugiej zaś strony wskazano na luki w polskim prawie, a nawet sprzeczne ze sobą przepisy w regulacjach prawnych, utrudniające skuteczną ochronę biosfery. Po raz kolejny zwrócono uwagę na rolę społeczności lokalnych, czy też samych inwestorów i ich nastawienia na dbałość o środowisko przyrodnicze. Z racji trudnych i zawiłych przepisów środowiskowych, często powstaje niechęć do działań na rzecz ochrony przyrody.